

Fig. 1. Kort over fæstningen Nyborg 1659 med angivelse af 'kirkegården uden for byen' med kapel. I Krigsarkivet, Stockholm. – Map of fortress of Nyborg 1659 showing the 'churchyard outside the city' with chapel.

†KAPEL PÅ KIRKEGÅRDEN

NYBORG

Historisk indledning. I den ældste kendte omtale af kapellet, der 1604 blev opført uden for byen, bliver oplyst, at det var et nymuret kapel med 3 hvælvinger (tre fag), som kostede 700 slettedaler.¹

Nyborgpræsten Peder Schonning skrev bl.a. om kapellet i sin indberetning til generalmajor og hofbygmester de Thura 1755: '... Ligeledes har der stået et kapel eller kirke straks uden for Landporten, som blev bygget i begyndelsen af forrige århundrede, og i enevældens begyndelse for fæstningsværkernes skyld blev afbrudt ...'.²

Pontoppidan nævner i forbindelse med kapellets opførelse, at »Capellet, som Borgemester Mads Lerke og Burchard Haffe 1604 lod bygge paa vor Frue Kirkes Bekostning af Gamel og Hiulbye Kirkers tilbageværende Quader-Stene, den stod i Homel-Vænget, hvor og var de Fattiges Kirke-Gaard, men samme Kirke blev 1665 efter kongelig Befaling afbrudt og derved nu anlagt en Ravelin ...«. ³

Heraf kan udledes, at der var en eksisterende kirkegård for kapellets opførelse, hvilket sandsynligvis (jf. s. 1277) var Gammelkirkens kirkegård, der fortsat var i brug, ligesom kapellet kan være opført på Gammelkirkens grund (jf. s. 1304); dette endog med genanvendelse af materialer herfra (jf. ovf.) og fra Hjulby Kirke. Det kan ikke udelukkes, at der har været stående rester tilbage af Gammelkirken, der har indgået i det nye kapel.

Kirkegården med kapellet optræder på en række kort og prospekter, udarbejdet efter Slaget ved Nyborg 1659, således (fig. 1) og (s. 821, fig. 5). Et par af disse oplyser endvidere, at kapellet skulle være stukket i brand under slaget (fig. 2)⁴ og (s. 820, fig. 4).

Vedel Simonsen nævner også branden: »ved samme leilighed var det da ogsaa at det saa kaldte Fattiges Capel s[...] Kirkegaard laae strax uden For landporten Ifølge Lerckes Berretning 1659 ved brand blev ruineret«, ⁵ og Crone supplerede under henvisning til Vedel Simonsen og en protokol i kirkens arkiv, at '1659

Fig. 2. Nyborg, slot og by samt slagmarken 14. nov. 1659 (udsnit). Kirkegård og antændt kapel foran byen. Tegnet af Erik Dahlbergh og stukket i kobber af W. Swidde, til Samuel Pufendorf, *De rebus a Carolo Gustavo, Sueciae rege, gestis commentariorum libri septem*, Nürnberg 1696. I KB. – *Nyborg, castle and city, and battlefield, 14 Nov. 1659. Churchyard and burning chapel in front of city.*

ødelagde imidlertid svenskerne såvel kapellet som den ny kirkegård, dog blev den sidste igen indhegnet på kirkens bekostning.⁶

Hvis det er tilfældet, at kapellet blev afbrændt eller delvis afbrændt, må det i givet fald være repareret, idet det synes intakt, da Frederik III 1665 i sin skrivelse til præst, borgmester og råd i Nyborg beordrede det nedlagt: »Vi Friderich dend Tredie af Guds Nåde ... Efter-som de Fattiges og gemeene Borgeskabs Kirkegaard, med derpaa staaende Kirke, formedelst Vores Fæstnings

Nyborgs fornøden Begrib, skal afbrydes, og Vi derimod have anbefalet Commendanten, Os elskelige Bendix von Hotten (Hatten), og Carl von den Osten, Ingenieur sammesteds, en beqvem Plads til en nye Kirkegaards og Kirkes Indrettelse at udviise; Thi er Vores Naadigste Villie og Befaling, at I bemelte Kirke lader afbryde, og dend igien paa en anden Plads, Eder udviist vorder, indrette og opbygge, og dersom samme Plads paa nogen Os tilhørig Grund falder, ere Vi naadeligst tilfreds, at sligt pro Qvota ubi Matriculen maae gotgiøres og decourteris«.⁷

Årsagen til opførelsen af kapellet skulle, ifølge T. Løgstrup, dels være at aflaste Frue Kirke, som skulle være blevet for lille, dels at lette landsognets (Hjulby) adgang til gudstjeneste. Han nævner også – formentlig under henvisning til Pontoppidan (jf. ovf.), at kapellet skulle være opført af stenene fra Hjulby Kirke og Gammelkirken.⁸

Placering. Senere gentog T. Løgstrup ovenstående oplysning og supplerede med, at '1923 blev det godtgjort, hvor det har ligget; det stemmer både med de gamle beretninger og med gamle kort, at den munkestensmur, som findes ca. 2 alen under jorden i og nord for det gravsted, hvor Amtsforvalter Crone hviler, må være af kapellet; en af de optagne munkesten findes i det lille kirkemuseum i præsteværelset bag kirkens alter'.⁹ Amtsforvalter og justitsråd Crones gravsted var beliggende på den forhøjede, nordvestre del af kirkegården (omtrent ved påskriften »3die Afdeling« på s. 1279, fig. 3), hvilket fremgår af en plan i kirkegårdens arkiv.

Af ovenstående oplysninger hos Ole Worm (jf. ovf.) var *bygningen* et »ny muret capell met 3 huelfuinger«, og af regnskabsoplysninger efter kapellets nedrivning fremgår, at det – i alt fald overvejende – var opført i teglsten. 1669 anvendtes en del af disse 'kirkens tilhørende mursten fra den nedbrudte kirke uden for byen, som lå i rådhusgården, til byens kirke og skole, nemlig: Til kirken under stolene og til kirkedøren er medgået 300 mursten, til en skorsten i skolen i Salomon Hørers residens 1600 mursten mv'.¹⁰ 1671 opgjordes disse opmagasinerede sten til 400,¹¹ og 1672-73 oplystes, at der var solgt en del mursten, som lå i rådhusgården, 'kommen af den ny kirke som uden byen er afbrudt'. Tilsvarende nogle gamle forrådnede »sperer«, 'også kommen af fornævnte afbrudte kirke'; dog blev '4 af de bedste af disse forundt kirkens tjener i Refsvindinge til at bygge med'.¹⁰

Inventar. En *†prædikestol* omtales i Vor Frue Kirkes embedsbog, hvor der under 1605 anføres, at borgmester Mads Lerche »paa hands egen bekostning« har »ladet giøre en nye Prædikestoel udi det nye Capel, som hand gav dertil«. ¹² Denne er senere, formentlig fejlagtigt, identificeret som en del af prædikestolen i Vor Frue Kirke (jf. s. 992).¹³

KILDER OG HENVISNINGER

Arkivalier. Landsarkivet for Fyn (LAFyn). *Vedel Simonsens Samlinger*: Diverse Samlinger 1800-1858. 68. Topografiske samlinger.

Nyborg Lokalhistoriske Arkiv (NLA). *F. E. Crones Samlinger til Nyborgs Historie*. A. Afdeling 1-11. B. Afdeling 12-30. C. Afdeling 31-50. Register og Aarvog (Crone, *Samlinger*).

Tegninger. Nyborg Kirkegårdskontor. Plan af kirkegård med angivelse af gravsteder. Udat.

Redaktion ved Kirstin Eliassen. Revision af latinske oversættelser ved Peter Zeeberg. Oversættelse til engelsk ved James Manley. Korrektur ved Jørgen Lethan. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet januar 2015.

¹ *PræsteindbWorm* 134. »Bleff en kirckegaard norden fraa byenn aff marcken fraataget thill begraffuelße, thi der war icke rum noch i byen thill en stoer kirckegaard at begraffue udj. I det første bleff for:ne kirckegaard indplantet, siden bleff omsat met kampesteene, men anno 1604 bleff der sat en ny muret capell met 3 huelffuinger, som kostet 700 slette dalers«.

² KB. *Kallske saml* 377. 4°.

³ *DaAtlas* VI, 766.

⁴ Påskriften på kortet, litra H: »Cæmeterium et Capella ante oppidum incensa«, 'Kirkegård og antændt kapel foran byen'.

⁵ LAFyn. *Vedel Simonsens Samlinger*: Diverse Samlinger 1800-1858. 68. Topografiske samlinger. Lercke henviser til Nyborg Stads Spejl ved Jacob Lercke, jf. note 7.

⁶ Crone, *Samlinger* C, 407.

⁷ *HofmFund* V, 445; RA. *DaKanc*. C12. Fynske og smålandske tegnelser (10. nov. 1665); KB. NKS 736K. 4°. Den første Part af Det renoverede Nyborg Stads Spejl.

⁸ T. Løgstrup, *Nyborg Kirke grundlagt af Dronning Margrethe*, Nyborg 1923, 4.

⁹ T. Løgstrup, »Danmarks ældste Præstegaard og Bidrag til Nyborg Bys Historie i 500 Aar«, *ÅrsSvendborg* 1925, 91 f. Det har ikke været muligt at lokalisere yderligere oplysninger om de nævnte munkesten.

¹⁰ LAFyn. *Nyborg Kirkeinspektion*. Kirkeregnskabsbog 1654-1705.

¹¹ 1670-71: 'Anammet i rådhusgården af de gamle sten som skal være kommen af den nye kirke eller kapel, uden for byen er afbrudt 400'. LAFyn. *Nyborg Kirkeinspektion*. Kirkeregnskabsbog 1654-1705.

¹² LAFyn. *Nyborg pastorat*. Embedsbog 1795-1825.

¹³ Crone, *Samlinger* C, 406 (»Det er for størstedelen den samme prædikestol, som nu findes i Byens Kirke«); *Løgstrup* 1923 (note 8), 29.

†CHAPEL IN THE CHURCHYARD

NYBORG

The oldest known mention of the chapel that was built in 1604 outside the city informs us that it was a newly-built masonry chapel with three bays, and that it had been built in the churchyard for the poor.

From this we can infer that there was an existing churchyard before the erection of the chapel, probably (cf. p. 1277) the Gammelkirke churchyard, which was still in use, just as the chapel may have been built on the site of Gammelkirke (cf. p. 1317); indeed even by re-using materials from this and from Hjulby Church. We cannot exclude the possibility that remains were left of the old Gammelkirke, and were used in the new chapel.

The churchyard and the chapel appear on a number of maps and views drawn up after the Battle of Nyborg in 1659 (fig. 1 and p. 821, fig. 5). Two of these further tell us that the chapel was set on fire during the battle (fig. 2 and p. 820, fig. 4). If it is true that the chapel was partly or wholly burnt down, then it must have been repaired, since it seems to have been intact in 1855 when Frederik III, in his letter to the chaplain and to the mayor and corporation of Nyborg, ordered its closure, as it stood in the way of the expansion of the fortress. From information on the demolition it is evident that the church was built in brick, since the bricks were to be re-used for various purposes.